

«АНТОЛОГІЯ 24»: НОВІ ДРАМАТУРГІЧНІ ПРАКТИКИ В ОСМИСЛЕННІ ВІЙНИ

Бондарева О. Є.

ВСТУП

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у відкритому доступі з'явилося чимало електронних драматургічних збірок, більшість із яких можна розглядати як драматургічні антології, укладені за різними принципами. Так, на власному драматургічному ресурсі «Драматург» Володимир Сердюк створює віртуальну збірку «Війна. WAR»¹, подаючи тексти п'єс, у тому числі і власних, українською та англійською мовами та не включаючи до збірки раніше розміщені на ресурсі п'єси про війну. Цією збіркою не задекларовано жодних принципів укладання і, по суті, вона є просто каталогом окремих драматургічних текстів, відкритих для читання та інтерпретації. Спеціалізований віртуальний драматургічний портал «ukrdramahub» містить дві тематичні збірки про війну – «Війна. 24 лютого 2022»² та «Без них»³. Збірка «Війна. 24 лютого 2022» у повнішому варіанті (загалом 62 тексти 38 авторів) існувала на старій території сайту, а в оновленій його web-версії, яка стала частиною проекту «Ukrainian Drama Network» (проект ініційований харківським Театром на Жуках та реалізується за підтримки Стабілізаційного фонду культури та освіти 2022 Федерального міністерства закордонних справ Німеччини та Goethe-Institut), у цій збірці ще поки немає повного завантаження усіх творів, оскільки власні тексти на сайт надсилають самі драматурги – ця робота триває. Формат збірки на оновленій віртуальній території сайту дуже зручний для опрацювання, адже в інтерактивних віконечках-іконках подаються не лише ім'я/прізвище автора, рік створення і назва драматургічного тексту, але також жанр, проблемний діапазон та коротка анотація, а ще біля кожної анотації наявні опції читання або завантаження повної версії твору. Тут зібрано драматургічні тексти переважно авторів Театру Драматургів або тих, хто перебуває у його орбіті, створені здебільшого у першій половині 2022 року, тобто, рефлексії на перші місяці війни, практично без критеріїв селекції текстів за естетичним рівнем – не дивно, що збірка не

---

¹ Війна. WAR. URL: <https://dramaturg.org.ua/category/війна/>

² Війна. 24 лютого 2022. URL: <https://ukrdramahub.blogspot.com/p/24-2020.html>

³ Без них. URL: <https://ukrdramahub.org.ua/collection/bez-nykh>

містить укладача і формувалася спонтанно. На відміну від цієї збірки, наступна розміщена на ресурсі “ukrdramahub” драматургічна антологія «Без них»⁴ складається із текстів професійних драматургів, які виступили засновниками Театру Драматургів⁵, відповідно, п’єси, створені під конкретний драматургічно-театральний проєкт Наталки Ворожбит, – це тексти вправних драматургічних авторів Андрія Бондаренка, Олени Гапєєвої, Ірини Гарєць, Юлії Гончар, Оксани Гриценко, Тетяни Киценко, Ольги Мацюпи, Катерини Пенькової, Людмили Тимошенко, а сам корпус таких текстів із передмовою Максима Курочкіна має архітектонічний стрижень та внутрішню логіку. Також на сайті Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса розміщено упорядковану Недою Нежданою та Олегом Миколайчуком віртуальну антологію п’єс «Неназвана війна»⁶, яка виросла зі спонтанного проєкту «На часі»⁷. Якщо проєкт «На часі» був дещо стихійним, то антологія «Неназвана війна», яка складається з п’єс професійних драматургів Andy Iva, Ольги Анненко, Анни Багряної, Ігоря Білиця, Алекса Боровенського, Олександра Вітра, Інни Гончарової, Олега Драча, Ніни Захоженко, Артема Лебедева, Олега Миколайчука, Олега Михайлова, Неди Нежданої, Володимира Сердюка, Марини Смілянець, Світлани Спасиби, Дмитра Терноговго, має не лише внутрішню логіку, але й достатньо струнку структуру. Для оперативного перекладу сучасних драматургічних текстів про війну різними європейськими мовами Українським інститутом за підтримки Worldwide Readings Project та Birkbeck Center for Contemporary Theatre створено віртуальну територію “Ukrainian Drama Translations”, який позиціонується як цифрова бібліотека перекладів української драматургії, що «служе популяризації національної драматургії у світі, успішній комунікації між сучасними українськими авторами та театрами світу, сприянню новим творчим партнерствам»⁸: цей ресурс є відкритим і продовжує наповнюватися, зараз він вже містить понад 160 перекладених творів сучасних українських драматургів, присвячених осмисленню війни.

---

⁴ Без них. URL: <https://ukrdramahub.org.ua/collection/bez-nykh>

⁵ Театр Драматургів. URL: <https://www.facebook.com/teatrdraturgiv/>

⁶ Неназвана війна. Антологія актуальних українських п’єс / упоряд. О. Миколайчук і Н. Мірошніченко. URL: <https://www.kurbas.org.ua/news/nenazvana-viuna/nenazvana-viuna.html>

⁷ Національний центр театрального мистецтва ім. Л. Курбаса. Новини. Актуальна драматургія. На часі. URL: <http://kurbas.org.ua/news/aktualna-dramaturgiya-na-chasi/aktualna-dramaturgiya-na-chasi.html?fbclid=IwAR3F6HTpRtctjmZX95Q6AFpM8e7-GOZya9JlZjRlCd6RsPL7UGa2DcrpMw>

⁸ Ukrainian Drama Translations. URL: <https://ukrdrama.ui.org.ua/en>

Немає сенсу докладніше зупинятися на аналізі усіх цих ресурсів, оскільки він наявний у моїх попередніх публікаціях, в яких здійснено узагальнення сучасних віртуальних драматургічних антологій⁹, окремо проаналізовано електронні антології сучасних українських п'єс про війну¹⁰, а також докладно розглянуто віртуальну драматургічну антологію «Неназвана війна»¹¹. На продовження аналізу відкритих драматургічних ресурсів, присвячених осмисленню війни, буде розглянуто ще один актуальний корпус текстів – «Антологію 24», яка існує і у віртуальному¹², і в книжковому¹³ форматах, а також мала театральні інтерпретації у формі сценічних читань в різних містах і театрах України.

1. «Антологія 24» як конкурсний креативний проєкт

Історія створення драматургічного проєкту «Антологія 24» пов'язана із унікальною здатністю української творчої молоді оперативно і креативно реагувати на будь-які виклики, об'єднуватися у творчі команди та долучатися до спільної справи.

Культурна менеджерка із Харкова Вероніка Склярова, евакуювавшись до Львова після початку повномасштабного вторгнення, активно займається порятунком культурних цінностей із музеїв та галерей Харкова, не полишаючи разом з іншими евакуйованими харків'янами (театрознавицею Світлоною Баженовою, режисеркою Єлізаветою Банніковою, актором і режисером Олександром Фоменком) опікуватися започаткованим у Харкові мистецьким кроссекторальним проєктом Parade-fest. Паралельно спілкуючись з колегами зі США та європейських країн, Вероніка Склярова з'ясовує, що вже у березні 2022 р. виникає великий попит на українські драматургічні тексти про війну, які можна було би перекласти різними мовами та читати для аудиторії як у Європі, так і за її межами. 30 березня 2022 р. вона робить

---

⁹ Бондарева О. Віртуальні формати оприлюднення та збереження сучасних драматургічних текстів в Україні: еволюція рецепції та презентаційного потенціалу. Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture : Scientific monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. Р. 120–144.

¹⁰ Бондарева О. Електронні ресурси сучасних українських п'єс про війну: читаємо, ставимо, обговорюємо. *Філологічні діалоги* : збірник наукових праць. На пошану Олександра Зарудняка (до 100-річчя від дня народження). Ізмаїл : РВВ ІДГУ. 2022. Вип. 9. С. 28–33.

¹¹ Бондарева О. Віртуальна драматургічна антологія «Неназвана війна» Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса: нове художнє слово про війну. Тенденції розвитку філологічної освіти в добу цифровізації: європейський та національний контексти : наукова монографія. Рига : Baltija Publishing, 2023. С. 107–130.

¹² Антологія 24. URL: <https://paradefest.com.ua/anthology24/#intro>

¹³ Антологія 24. Львів : ФО-П Леонова Анастасія Романівна, 2022. 446 с.

допис на FB-сторінці спільноти ukrdramachub, запитуючи, чи створено вже якісь драматургічні тексти про 24 лютого¹⁴ (пізніше, за пів року, коли проєкт «Антологія 24» вже буде реалізовано, Вероніка Склярова подякує колегам з ukrdramachub зазначивши, що «в перші тижні повномасштабного вторгнення Iryna Narets та саме ця група стала початком ідеї проєкту Антології»¹⁵). Уже наступного дня на FB-сторінці Parade-fest з'являється інформація про те, що є перший пул таких п'єс, а також наявні контакти авторів для тих, хто прагне працювати з драматургічними текстами¹⁶. У цей же день на сторінці перепошується допис Театру Драматургів з анонсом реалізованого у березні 2022 р. у співпраці з Literarisches Colloquium Berlin та Birkbeck, University of London проєкту «Про війну: українські драматурги розповідають про життя під час повномасштабного вторгнення Росії». Читачам повідомляється, що українські драматурги Оксана Савченко, Андрій Бондаренко, Ольга Мацюпа, Лена Лягушонкова, Наталка Блок, Людмила Тимошенко, Наталка Ворожбит, Юлія Гончар, Олексій Доричевський, Олесь Барліг та Анастасія Косодій підготували тексти для читань у театрах Німеччини та Британії (німецькою тексти перекладені Лідією Нагель та Юлією Гончар, англійською – Хеленою Кернен, Моллі Флінн та Джеком Кловєром). Анонсувалися театральні читання у Лондоні 1 квітня (театр Royal Court), у Берліні 7 квітня (Gorki Theater), у Мюнхені 9 та 29 квітня (Münchner Kammerspiele, сцена Werkraum)¹⁷.

За кілька днів, 3 квітня 2022 р., Ірина Гарець на FB-сторінці ukrdramachub звертається до драматургів із пропозицією надсилати на вказану адресу п'єси, написані після 24 лютого, а згодом додає, що тексти розміщуються на сайті ukrdramachub по мірі їх надходження¹⁸. Так починає формуватися віртуальна антологія «Війна. 24 лютого 2022»¹⁹ на віртуальній території ukrdramachub.

Далі для проєкту конкурсу-антології від Parade-fest дати квітня – початку травня 2022 р. чергуються дуже швидко, і півроку вже реалізований проєкт обростає новими доповненнями. 6 квітня оголошується open call текстів для театру з метою формування антології, яку заплановано перекласти мовами ЄС та видати у діджитал-форматі. Учасникам виставляються жорсткі вимоги щодо мови текстів (українська), обсягу (до 20 сторінок), дедлайну (до 20 квітня) і водночас доволі розмиті вимоги щодо жанрів – «хотілося б бачити

---

¹⁴ UKRDRAMACHUB. URL: <https://www.facebook.com/groups/399256650659886>

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Parade fest. URL: <https://www.facebook.com/paradefest>

¹⁷ Театр Драматургів. URL: <https://www.facebook.com/teatrdramaturgiv/>

¹⁸ UKRDRAMACHUB. URL: <https://www.facebook.com/groups/399256650659886>

¹⁹ Війна. 24 лютого 2022. URL: <https://ukrdramahub.blogspot.com/p/24-2020.html>

переважно п'єси, проте ми всі розуміємо, що під час війни кожен зазнає радикальних, незворотних змін, і це не може не відбитися на самому способі творчості. Тож розглядатимемо й тексти іншої форми, зокрема есеї, щоденникові записи, польові нотатки, віршовані нариси тощо». Тут же конкурсантам було запропоновано заповнити форму і додати туди текстовий файл з «висловлюванням». 7 квітня, тобто, буквально за добу, повідомлялося про надходження 11 текстів, наголошувалося, що це проєкт «швидкого реагування» та анонсувалося представлення рідерів проєкту, яке, власне, розпочалося 8 квітня: за кілька днів були представлені перформер та режисер Пьотр Армяновський, який розглядав конкурс як «спосіб перетворити наш біль, вразливість на емпатію та силу»; культурна менеджерка Оксана Данчук, яка очікувала, що «фінальна антологія зафіксує реакцію українських митців на повномасштабне вторгнення Росії та отримає належну їй увагу у європейських театральних середовищах»; упорядниці антології режисерка Єлизавета Баннікова, якій належало «внутрішню логіку та драматургію збірки»; менеджерка культурних проєктів Світлана Баженова, переконана в тому, що «зараз разом з військовими перемогами необхідно будувати і майбутнє української культури, вписувати Україну не тільки у підручники військової справи, а й у світову культуру». 20 квітня, отримавши 10 прохань щодо продовження термінів подачі текстів, команда проєкту продовжує конкурс на 5 днів, і 25 квітня припиняє приймати тексти, отримавши загалом понад 100 заявок. 29 квітня оголошується тайм-лайн проєкту, 9 травня – перелік відібраних для антології текстів 23 авторів (з епіграфом – це 24 тексти). 26 травня онлайн з'являється текстова версія антології, а 5 червня у загальний доступ викладається опрацьована дизайнером версія з картинами харківської художниці Поліни Кузнецової, створеними після 24 лютого. 12 червня дизайнерська діджитал-версія антології доповнюється «короткими біографіями митців та мисткинь і мотивацією й думками команди та рідер(ів)ок». 18 жовтня анонсується вихід антології у форматі паперової книги, а 21 листопада паперові антології вже поїхали до авторів, згодом до читачів²⁰.

Креативна команда проєкту також доклала зусиль, аби тексти «Антології 24» 2022 року прозвучали на сценах українських театрів у форматі читань. Так, перші читання були анонсовані вже 15 червня – йшлося про подію 23 червня у ЦСМ «Дах», де готували до оприлюднення п'єсу Юлі Гудошник «Обережно, міна». 21 та 28 вересня партнерський проєкт Jam Factory Art Center у Львові організував

---

²⁰ Parade-fest. URL: <https://www.facebook.com/paradefest>

колажні читання текстів антології у своєму креативному просторі²¹. У жовтні також була реалізована ціла низка сценічних читань на базі Львівського академічного театру імені Лесі Українки, де задіяли велику і малу сцени: 20 жовтня – «Я, війна і пластикова граната» Ніни Захоженко, 21 жовтня – «Чого боїться Рудді» Кіри Ситнікової та «Моя мама чайник» Людмили Тимошенко, 22 жовтня – «Повітряна тривога» Дена Гуменного, 23 жовтня – «Хороші хлопчики вміють розганяти омон» Катерини Годік та Ярослави Муравецької, 26 жовтня – «Хроніки евакуйованого тіла і загубленої душі» Анни Галас, 27 жовтня – «Любов, війна» Сергія Шинкарчука²². Також до читань на 3–4 листопада було заангажовано львівський Театр «Люди і Ляльки», проте читання вчасно не відбулися, і сторінка Parade-fest не фіксувала їх подальшу долю, адресуючи зацікавлених осіб на сторінку самого театру, з якої ми дізнаємося, що 16 листопада у театрі таки були прочитані «Два скетчі про війну» Юліти Ран, 17 листопада – «Чого боїться Руді» Кіри Ситнікової та «Садити яблуни» Ірини Гарець, 19 лютого – «Турі-Рурі» Юлі Нечай²³. У листопаді сценічні читання текстів антології також було організовано у Кропивницькому: 8 листопада у Музеї мистецтв прочитано «Музику війни» Рената Сеттарова, а 9 листопада у Кроп-хабі – «Турі-Рурі» Юлії Нечай²⁴. Згодом було анонсовано ще й серію івентів щодо презентації книжкового формату антології, зокрема, 1 грудня у рамках цих заходів на базі Львівського театру ляльок було реалізовано сценічне прочитання п'єси Ірини Феофанової «Чужесранка». Такий оперативний формат презентації текстів, як сценічні читання, дозволяв театрам швидко реагувати на актуальні події та новостворені тексти, був доволі бюджетним, підтримував із суспільством діалог про смисли війни та українського опору агресії.

2. Проблемно-тематичне поле індивідуальних авторських рефлексій війни

Креативна команда «Антології 24», рефлексуючи над проектом уже по його завершенні, у вересні 2022 р. наголошувала, що його фундаментом у перші місяці повномасштабної агресії Росії стала необхідність осмислення війни – не лише як сукупності подій, вражень, емоційних реакцій та певних дій, але і як індивідуальних досвідів

---

²¹ Jam Factory Art Center. URL: <https://www.facebook.com/JamFactoryArtCenter>

²² Parade-fest. URL: <https://www.facebook.com/paradefest>

²³ Театр «І люди, і ляльки». URL: <https://www.facebook.com/LudyLyalky>

²⁴ Parade-fest. URL: <https://www.facebook.com/paradefest>

боротьби «за ідентичність, цінності та за нашу свободу»²⁵. Презентуючи «Антологію 24» у своєму креативному просторі, команда Jam Factory Art Center додавала також аспект перетворення індивідуальних переживань та рефлексій на колективний досвід українців через посередництво оперативного письма: «Ми віримо, що мистецтво допомагає усвідомити і пропрацювати складні досвіди, які ми проживаємо останні 7 місяців. Крізь потік щоденних новин нам важливо зупинитися й обдумувати пройдений шлях. У текстах п'єс ви обов'язково знайдете щось про себе й поміркуєте про майбутнє після війни»²⁶.

Отже, по-перше, ми бачимо, що свідомо виставлено певні часові межі, коли літочислення текстів має розпочинатися від 24 лютого 2022 р. Враховуючи, що наприкінці квітня цього ж року прийом текстів уже було завершено, йдеться, по суті, про два перших місяці повномасштабної агресії. Очевидно, що упорядників цікавили новий досвід насамперед української молоді та нові аспекти емоційного проживання реалій усвідомленої війни. У травні 2023 року Театр Драматургів розгорне публічну дискусію про те, як писати про війну під час війни, та намагатиметься створити певні «рецепти» драматургічних тестів, присвячених осмисленню воєнних подій. Помітно, що проєктна група «Антології 24» не була прив'язана до певних базових настанов, якими мають бути конкурсні тексти: це впливає із того, наскільки різномірний матеріал відібрано до корпусу антології.

Тут і емоційний досвід сприйняття перевернутого воєнного свята як «світу-на-виворіт» (епіграф «акличіЛ» Олександра Левицького, «Синдром уцілілого» Андрія Бондаренка), і документування повсякденності війни як спосіб її осягнути та зрозуміти («Відчуття війни» Юлії Гончар, «Я, війна і пластикова граната» Ніни Захоженко), і спільна для українців травма/посттравма «повітряної тривоги» та «підземного укриття» («Повітряна тривога» Дена Гуменного, «Туррури» Юлі Нечай), і перший досвід сприйняття війни, в яку наївні українці не вірили («Чого боїться Руді?» Кіри Ситнікової), і індивідуальний досвід екзистенції ніби у паралельних реальностях («Хроніки евакуйованого тіла і загубленої душі» Анни Галас, «Хронологія» Люції, «Сни під час війни» Наталки Блок), і відчуття провини тими українцями, які не перебувають у небезпеці («Садити яблуні» Ірин Гарець), і тексти для розмов про війну із наймолодшими глядачами («Два скетчі про війну» Юліті Ран), і запитання про війну, адресовані минулому – у тому числі видатним діячам українського театру («Амплуа» Олексія Мінька). Тут любов і смерть постійно

---

²⁵ Parade-fest. URL: <https://www.facebook.com/paradefest>

²⁶ Jam Factory Art Center. URL: <https://www.facebook.com/JamFactoryArtCenter>

існують поряд («Любов, війна» Сергія Шинкарчука), тут очима бійця війна не має романтики, але боронити Україну йдуть не лише етнічні українці – і так народжується любов до власної країни («Музика війни» Рената Сеттарова), тут у бійця-захисника на бойовій позиції вистачає натхнення писати власну Книгу війни («Зошит війни» Валерія Пузика), тут прості звичайні українці забувають про свої побутові чвари і непорозуміння та об'єднуються, аби вижити в оточенні («Турі-Рурі» Юлі Нечай), вириватися з окупації («Моя мама чайник» Людмили Тимошенко), не пускати рашистів у своє село («Чужесранка» Ірини Фефанової).

У творі Юлі Гудошник «Обережно, міна» порушено хронологічні кордони, обмежені інтенціональними рамками двох перших місяців повномасштабної війни: для її протагоністки вторгнення нічого не змінило, адже вона займається розмінуванням української землі ще від 2014 року, змагаючись із міфічною Персефоною. До того ж у творі немає навіть жодного натяку на якийсь карколомний злам самих подій, тобто, початок нової фази війни жодним чином не маркований. П'єса-квест Лени Лягушонкової «Шансон» теж веде протагоністку манівцями від подій 2014 року в Луганську до весни 2022 року в Європі та створює ілюзію постійної втрати нею себе і свого дому, персонажі «Голодних стін» Ханни Невідомої на Донбасі вдруге переживають інтенсивний початок війни, а персонажі сценарію Віктора Солодчука «Де ми були вісім років» мовби повертаються назад у часі та у полум'ї перероджуються на воїнів-захисників. У п'єсі Катерини Годик та Ярослави Муравецької «Хороші хлопчики люблять розганяць омон» запропоновано мозаїчне осмислення березня 2022 року через химерний суд над мародерами з російської армії, які вивозили награбоване у Бучі та інших українських містечках через Білорусь – країну, в якій уявлення про честь, гідність, свободу та опір агресії давно вже стали доволі розмитими та нерелевантними.

Також оприявнюється зв'язок між різними поколіннями українців у сприйнятті війни на своїй території («Хроніки евакуйованого тіла і загубленої душі» Анни Галас, «Моя мама чайник» Людмили Тимошенко, («Де ми були 8 років» Віктора Солодчука, «Голодні стіни» Ханни Невідомої). Така транспокліннева естафета трагічного колективного досвіду, з одного боку, додає українцям сил на спротив та спільні зусилля, а з другого – переводить опір російській агресії у площину екзистенційних питань – існуватимуть або вони, або ми, і треба зараз докласти максимальних колективних зусиль, аби цей травматичний досвід не доводилося переживати дітям або онукам.

Також показово, що всі автори антології, міркуючи про війну, так чи інакше переводять розмову у площину цінностей. Валерій Пузік вже вдруге у своєму житті пішов захищати Україну зі зброєю в руках. «Війна перевернула моє життя та зробила його більш болючим», – засвідчує Ханна Невідома. Ірину Гарець найбільше бентежить, що тепер вона не в змозі вгамувати свою ненависть до ворогів, але водночас «переповнена любов'ю до своїх людей, до своєї землі». Олександр Левицький відчуває, що «слова набули інших фарб, іншої форми, іншої температури», Ренат Сеттаров та Олексій Мінько фіксують, як з війною змінилися їх цінності, а Ден Гуменний спостерігає, що його життя «іде у кількох паралельних реальностях, жодну з яких я не маю сил прийняти». Юлія Нечай сприймає війну як великий простір граничних контрастів: «Я змушена була жити в бункері, я дізналась, що таке бомбардування, обстріли та блокада, я втратила роботу та свою театральну студію, в мене понівечена квартира. Але... я знаю, що таке відвага та відданість людей, я відчула, що таке справжня підтримка та допомога, я бачила героїв та героїнь, я знаю, що буде життя, а світло переможе темряву», а Люція намагається просто «писати про живе». Сергій Шинкарчук проживає піднесене дорослішання на ментальному рівні і себе, і всього українського народу, а Андрій Бондаренко глибоко рефлексує зміни, які стосуються «психологічних та екзистенційних моментів» непевності, тиску, тривоги, так само як і Наталка Блок, рідні якої перебувають в окупації. Людмила Тимошенко змінила манеру і смисл драматургічного письма: раніше вона писала «веселі» тексти, а тепер перейшла до «моторошних», переосмислюючи власну життєву програму. Віктор Солодчук пише, що з війною відчув посилену відповідальність за все, що створює на папері. Юліта Ран на час війни вбачає своє покликання в активному волонтерстві. Катерина Годік та Ярослава Муравецька досліджують закордонні українські архіви, аби допомогти українцям відкинути нав'язану імперією «меншовартість». Юлія Гончар прагне використати час у безпеці для того, «щоб допомогти Україні, українцям і українській культурі», а Ніна Захоженко описує «неймовірну любов і зв'язок з ледь знайомими людьми з різних куточків України і світу, які в різний спосіб включились в мережу боротьби і взаємодопомоги». Лена Лягушонкова та Кіра Ситникова опрацьовують мотиви бездомності, спричиненої війною, Анна Галас навчилася не заглядати за горизонт перспектив, а жити тут і зараз, Юлі Гудошник «дуже болить, що люди знову змушені тікати від війни, а вона наздоганяє»²⁷.

---

²⁷ Антологія 24. URL: <https://paradefest.com.ua/anthology24/#intro>

Топографічно тексти «Антології 24» охоплюють переживання українцями війни на абсолютно різних територіях, у несхожих просторах, за різних обставин: безпосередньо на фронті («Зошит війни» Валерія Пузіка), у Харкові перших днів повномасштабної війни («Чого боїться Руді» Кіри Ситнікової) або у харківському бомбосховищі, яким, наприклад, може бути тамтешнє метро («Два скетчі про війну» Юліти Ран), в окупованому Луганську («Шансон» Лєни Лягушонкової) чи у маленькому містечку на Донбасі («Голодні стіни» Ханни Невідомої), в окупованому Херсоні («Сни під час війни» Наталки Блок), в Ірпені під Києвом («Моя мама чайник» Людмили Тимошенко), у блокадному Чернігові («Турі-рурі» Юлі Нечай), у незваному місті, яке постійно перебуває під обстрілами («Хроніки евакуйованого тіла і загубленої душі» Анни Галас), на замінованих українських територіях («Обережно, міна» Юлі Гудошник), в українському селі, з якого довелося відступити нашим воїнам («Любов, війна» Сергія Шинкарчука) або ж у селі, де точиться запеклий бій («Музика війни» Рєната Сєттарова), у селі Калинівка на Київщині, через яке на столицю проривається колона рашистських танків («Чужєсранка» Ірини Фєофанової), на Одещині («Де ми були 8 років» Віктора Солодчука), у Львові, що безкінечно приймає внутрішніх українських переселєнців («Хронологія» Люції) або у шєлтері одного зі львівських театрів («Амплуа» Олексія Мінька), у таборі для переселєнців на кордоні з Румунією («Повітряна тривога» Дєна Гуменного), у тихому селі на Полтавщині («Садити яблуні» Ірини Гарєць), з далеких країн («Відчуття війни» Юлії Гончар), у свідомості митця, яка вміщує реалії всієї України («Синдром уцілілого» Андрія Бондарєнка). У текстовому колажі Ніни Захоженко «Я, війна і пластикова граната» одразу присутні декілька топографічних локацій – Львів, спальні квартали Києва, київські передмістя, станція харківського метро.

Символічними акціями «причетності» до нової української ідєнтичності, яка формується у горнилі війни, виступають такі драматичні колізії, як перебування наратора безпосередньо в окопі («Зошит війни» Валерія Пузіка, «Музика війни» Рєната Сєттарова) або його особистє волонтерство («Повітряна тривога» Дєна Гуменного, «Турі-рурі» Юлі Нечай) чи причєтність до забезпечєння безпеки інших («Обережно, міна» Юлі Гудошник, «Моя мама чайник» Людмили Тимошенко), долучєння до стихійного народного опору («Чужєсранка» Ірини Фєофанової), змінє світоглядє цїлих родин на окупованому Донбасі («Голодні стіни» Ханни Невідомої) або на традиційно російськомовних південних територіях («Де ми були 8 років» Віктора Солодчука), повернєння персонажа з Єгипту в Україну, аби стати на її захист («Відчуття війни» Юлії Гончар), митєвє

дорослішання дітей та молоді («Чого боїться Руді» Кіри Ситнікової, «Я, війна і пластикова граната» Ніни Захоженко), ледь не фізичне відчуження митцем далеких трагедій на різних українських територіях («Синдром уцілілого» Андрія Бондаренка, «Садити яблуні» Ірини Гарець), переховування селянами пораненого українського воїна («Любов, війна» Сергія Шинкарчука), моделювання суду над злочинцями («Хороші хлопчики люблять розганять омон» Катерини Годик та Ярослави Муравецької), робота з національною пам'яттю родини («Хроніки евакуйованого тіла і загубленої душі» Анни Галас) або культури («Амплуа» Олексія Мінька).

3. Жанрові практики оперативного реагування

Жанрова палітра «Антології 24» являє особливий інтерес для дослідників жанрової системи сучасної драматургії, для якої Євген Васильєв допускає широке поле авторських жанрових рефлексій, а також схильність до трансформацій, модифікацій, новацій²⁸, і яку Жанна Бортнік характеризує кризь призму завершення етапу лімінальності як умовної невизначеності, пошуку ідентичності, активних експериментів з формою, вибором жанрів та мови²⁹. На відміну, скажімо, від драматургічної антології «Неназвана війна» від Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса, в «Антології 24» відносно невелику частину складають власне п'єси («Любов, війна» Сергія Шинкарчука, «Чужесранка» Ірини Феофанової, «Хороші хлопчики люблять розганять омон» Катерини Годик та Ярослави Муравецької, «Де ми були 8 років» Віктора Солодчука, «Турі-рурі» Юлі Нечай) або модифіковані драматургічні жанри – наприклад, скетчі («Два скетчі про війну» Юліті Ран). Звернімо увагу, що коли креативна команда оголошувала цей проект, йшлося про «тексти для театру» і про те, що організатори хотіли би бачити «переважно п'єси», але готові розглядати і «тексти іншої форми, зокрема, есеї, щоденникові записи, польові нотатки, віршовані нариси тощо»³⁰. У подальших комунікаційних активностях організатори стали вживати жанрово нейтральні терміни «тексти для театру» або ж взагалі «висловлювання». У результаті було отримано доволі строкату жанрову палітру, яка місцями нагадує драматургію доволі віддалено або взагалі не є драматургією, і тому делікатно позиціонується як «трошки реактивний, але такий чесний драматургічний зріз наших відчуттів березня-квітня 2022 року. Свобода, гідність і солідарність

---

²⁸ Васильєв Є. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації. Луцьк: Твердиня, 2017. С. 130–153.

²⁹ Бортнік Ж. Жанрові лімінальні трансформації в сучасній українській драмі. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2022. Вип. 34. С. 169–180.

³⁰ Parade-fest. URL: <https://www.facebook.com/paradefest>

дають нам відчуття того, що ми живемо, а не помираємо. Ми варті нової театральної мови, варті чесних висловлювань»³¹. Це було очікуваним для проєктної команди, оскільки Вероніка Склярова, читаючи тексти про війну, оперативно розміщені розміщені на порталі ukrdrmachub, бачила, що вони «були більш схожими на есеї, нариси – такою швидкою і експресивною була мова». Пьотр Армяновський попередньо не мав особливих жанрових очікувань, лише сподівався, що завдяки конкурсному поштовху «хтось напише текст для театру», який «буде не просто пост у фейсбуці, а щось ґрунтовніше, що, можливо, надасть назву, слова тому, що ми проживаємо зараз». Оксана Данчук не очікувала «геніальних текстів» або «відкриття талантів» – натомість сподівалася, що «фінальна антологія зафіксує реакцію українських митців на повномасштабне вторгнення Росії та отримає належну їй увагу в європейських театральних середовищах». Світлана Баженова міркувала, що «тексти, створені тут і зараз», обов'язково нестимуть «миттєвий творчий відбиток реальності», і на цій підставі зможуть бути зафіксовані «саме як театральні тексти», адже «театру потрібні слова, щоб говорити про нашу історію». Єлизавета Баннікова сподівалася силою «художнього слова» та «потужних документальних свідочств», які дозволяють «почути та відчути чиясь горе», привернути увагу європейців до необхідності підтримки України у протистоянні російській агресії, схожу позицію ословив і Олександр Фоменко, наполягаючи, що «ми маємо якнайшвидше починати збирати свідчення у формі текстів для театру і ретранслювати на весь світ»³².

Що, до прикладу, ми маємо у жанровому діапазоні антології, яка позиціонується як корпус «живої та актуальної драматургії»³³? В «Антології 24» з жанрової точки зору представлено:

щоденники («Відчуття війни» Юлії Гончар, «Голодні стіни» Ханни Невідової, «Сни під час війни» Наталки Блок, «Зошит війни» Валерія Пузіка);

хроніку з соціальних мереж («Я, війна і пластикова граната» Ніни Захоженко);

сприйняття війни через поетичне мислення та світовідчуття («аклічіЛ» Олександра Левицького, «Синдром уцілілого» Андрія Бондаренка, «Хронологія» Люції);

монологи («Повітряна тривога» Дена Гуменного, «Амплуа» Олексія Мінька, «Садити яблуні» Ірини Гарець), причому не як повноцінні моноп'єси, а саме як «висловлювання»;

---

³¹ UKRDRAMACHUB. URL: <https://www.facebook.com/groups/399256650659886>

³² Антологія 24. URL: <https://paradefest.com.ua/anthology24/#intro>

³³ Ibid.

монолог як перформативну виставу («Обережно, міна» Юлії Гудошник);

перетворення монологу у нарацію від третьої особи («Чого боїться Руді» Кіри Ситнікової, «Музика війни» Рената Сеттарова, «Моя мама чайник» Людмили Тимошенко);

діалог роздвоєного протагоніста з собою («Хроніки евакуйованого тіла і загубленої душі» Анни Галас);

квест, для проходження якого реципієнтові потрібно завантажити гугл-мапи і сформувати відповідний плей-лист («Шансон» Лени Лягушонкової).

Найповніше про такі жанрові пошуки сучасної української літератури для театру висловила Жанна Бортник, зафіксувавши у грудні 2022 р., що далеко не всі автори сучасних «текстів для театру» позиціонують себе як «письменники», але прагнуть, аби їх вважали «драматургами» та шукають можливості не стільки бути «прочитаними», скільки стати «почутими»: «Майже усі хочуть бачити свої твори на сцені, але, певно, про друк книжок мало хто думає». Опрацювання великої кількості подібних текстів, з одного боку, засвідчило їх «чернетковість», «монтажність», «мозаїчність», коли «свідомість розгубленої людини фіксується образами-уривками, розпадається на шматки, які поки годі зібрати, але дуже цього хочеться», а з другого боку дозволило дослідниці наголошувати, що «це свідомий вибір авторів, тому не йдеться про недоліки тексту, який потребує дописування чи впорядкування», що «світ за законами наративу тут не працює – він розпався, ..., розсипався на рядки і уривки фраз випадково почутих людей», що «автор свідомо пише для театральної постановки, зберігає драматургічний пафос, а закони драми оминає – модифікує, трансформує», проте водночас подібні тексти стають «документом», «який мусить свідчити і зберігати пам'ять про ці дні»³⁴.

Виходячи з «текстів для театру», які були відібрані рідерами для «Антології 24», головними критеріями оцінки стають придатність тексту для оперативних сценічних читань, ідентифікаційний пафос та своєрідність авторського голосу, яка може бути «зчитана» на театральній сцені, а зовсім не знання законів театру і драматургії. Такий підхід до сприйняття театрального тексту унезалежнює авторську позицію драматурга, спонукає велику кількість авторів до активного письма та, нехтуючи певними фаховими компетенціями, знімає додаткові перепони для просування текстів у публічному просторі, віддаючи цю функцію креативним командам.

---

³⁴ Жанна Бортник. URL: <https://www.facebook.com/bortnikzhanna>

ВИСНОВКИ

Як бачимо, «Антологія 24» – це самодостатній і водночас провокативний мистецький проект, фіналізований не у традиційному форматі літературної/драматургічної антології, до якої добираються тексти з урахуванням критерію їх естетичної досконалості, а у форматі швидкого проектного реагування на суспільні запити, у тому числі західної аудиторії, та створення корпусу текстів, який слугуватиме основою для різних проектних відгалужень, що засвідчено публічною промоцією окремих творів на різних театральних сценах у форматі сценічних читань, а також задекларованим наміром реалізувати англomовну версію видання та, за можливості, просувати його цілком або фрагментарно у перекладах іншими мовами, тобто, під гранти інших країн та культурних інституцій. Це наочний приклад того, наскільки інтенсивно та незворотно змінюється сфера культурних індустрій в Україні та як швидко вона інтегрується у формати глобального світу.

АНОТАЦІЯ

Віртуальну збірку «текстів для театру» «Антологія 24» розглянуто, з одного боку, у контексті інших віртуальних драматургічних антологій, присвячених повномасштабному вторгненню Росії в Україну, а з другого боку її проаналізовано як самодостатній мистецький проект, для якого естетична якість та жанрова природа художнього тексту відходять на другий план, а за основу береться інтенціональність та поточна актуальність запропонованого кожним із авторів «висловлювання» у межах певного проблемно-тематичного діапазону та у довільних жанрових рамках. У той же час це доволі показовий приклад успішної взаємодії креативної проектної команди та спрогнозованого розрахунку на можливість відгалужень проекту, які можуть зацікавити потенційних грантодавців за межами України та дозволять просувати за кордоном ідею підтримки українського опору російській агресії.

Література

1. Антологія 24. URL: <https://paradefest.com.ua/anthology24/#intro>
2. Антологія 24. Львів : ФО-П Леонова Анастасія Романівна, 2022. 446 с.
3. Без них. URL: <https://ukrdramahub.org.ua/collection/bez-nykh>
4. Бондарева О. Віртуальна драматургічна антологія «Неназвана війна» Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса: нове художнє слово про війну. Тенденції розвитку філологічної освіти в добу цифровізації: європейський та національний контексти : монографія. Рига : “Baltija Publishing”, 2023. С. 107–130.

5. Бондарева О. Віртуальні формати оприлюднення та збереження сучасних драматургічних текстів в Україні: еволюція рецепції та презентаційного потенціалу. *Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture* : Scientific monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 120–144.

6. Бондарева О. Електронні ресурси сучасних українських п'єс про війну: читаємо, ставимо, обговорюємо. *Філологічні діалоги* : збірник наукових праць. На пошану Олександра Зарудняка (до 100-річчя від дня народження). Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2022. Вип. 9. С. 28–33.

7. Бортнік Ж. Жанрові лімінальні трансформації в сучасній українській драмі. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2022. Вип. 34. С. 169–180.

8. Васильєв Є. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації. Луцьк : Твердиня, 2017. 532 с.

9. Війна. 24 лютого 2022. URL: <https://ukrdramahub.blogspot.com/p/24-2020.html>

10. Війна. WAR. URL: <https://dramaturg.org.ua/category/війна/>

11. Драматург. URL: <https://dramaturg.org.ua/>

12. Жанна Бортнік. URL: <https://www.facebook.com/bortnikzhanna>

13. Національний центр театрального мистецтва ім. Л. Курбаса. Новини. Актуальна драматургія. На часі. URL: <http://kurbas.org.ua/news/aktualna-dramaturgiya-na-chasi/aktualna-dramaturgiya-na-chasi.html?fbclid=IwAR3F6HTpRtcjtmZX95Q6AFpM8e7-GOZya9JlzjRlCd6RrsPL7U Ga2DcrpMw>

14. Неназвана війна. Антологія актуальних українських п'єс / упоряд. О. Миколайчук і Н. Мірошниченко. URL: <https://www.kurbas.org.ua/news/nenazvana-viuna/nenazvana-viuna.html>

15. Театр Драматургів. URL: <https://www.facebook.com/teatrdramaturgiv/>

16. Театр «І люди, і ляльки». URL: <https://www.facebook.com/LudyLyalky>

17. Jam Factory Art Center. URL: <https://www.facebook.com/JamFactoryArtCenter>

18. Parade fest. URL: <https://www.facebook.com/paradefest>

19. Ukrainian Drama Translations. URL: <https://ukrdrama.ui.org.ua/en>

20. ukrdramachub. URL: <https://ukrdramahub.org.ua/>

21. ukrdramachub. URL: <https://www.facebook.com/groups/399256650659886>

Information about the author:

Bondareva Olena Yevgenivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Chief Researcher at the Department of Ukrainian Literature,
Comparative Studies and Grinchenko Studies
Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska Str, Kyiv, 04053, Ukraine